एकात्मीक हातमाग विकास योजना

दिशानिर्देश

हथकरघा विकास आयूक्त यांचे कार्यालय
वस्त्र मंत्रालय
उद्योग भवन
नवि दिल्ली

एकात्मीक हातमाग विकास योजना (आय.एच.डी.एस.)

१. प्रस्तावना

हातमाग क्षेत्र भारतात दुस-या क्रमांकाचा सगळयात जास्त रोजगार उपलब्ध करुन देतो. तो सुमारे ६५ लाख लोकांना रोजगार उपलब्ध करुन देत आहे. या क्षेत्रामध्ये विणकरीची खूप पुरातण भारतीय परंपरेला कायम ठेवले असून विणकर समूदायाच्या सामाजीक संस्कृतीची परंपरागत जोपासना करीत आहे. भारत सरकारने अनेक कार्यक्रम व योजनाच्या माध्यमाने हातमाग क्षेत्राचे संवर्धन व विकास करण्याची परंपरा अवलंबलेली आहे. नववी आणि दहावी पंचवार्षिक योजनामध्ये भारत सरकारच्या अधिकांशी योजना राज्य शासन व सहकारी संस्थांच्या माध्यमातून राबविण्यात येत आहे. तथापि राष्ट्रीय आणि आंतरराष्ट्रीय बाजारात कापड उद्योगाशी वाढलेली प्रतिस्पर्धात्मक व एम.एफ.ए. च्या वातावरणात तसेच मूक्त जागतीक बाजारपेठची संधी विचारात घेता या क्षेत्रासमोर येणा-या अडचणीचा सामना करण्याकरीता हातमाग क्षेत्राला पोषक वातावरण व सुविधा प्रदान करण्याच्या दृष्टीने एक एकात्मीक तसेच लवचिक व सुव्यवस्थीत योजना राबविण्याची आवश्यकता आहे. वाढत्या बाजारपेठेतील मागणीचा विचार करता विकासात्मक व विविधीकरणच्या मार्गावर विणकरांना सशक्त करण्याची आवश्यकता आहे. एकात्मीक हातमाग विकास योजना ही हातमाग विणकरांचा समूह तसेच समूहाबाहेर असलेले हातमाग विणकरांचा विकास करुन त्यांना आवश्यक सूविधा प्रदान करुन एक सामंजस्यपूर्ण, स्वनिर्बळ आणि प्रतिस्पर्धी सामाजीक आर्थिक विकास करण्याचा प्रयत्न आहे.

२. एकात्मीक हातमाग विकास योजना (आय.एच.डी.एस.) केंद्रिय पुरस्कृत योजना

एकराव्या पंचवार्षिक योजनेत राबविण्यात येणारी एकात्मीक हातमाग विकास योजना ही चार योजनांची म्हणजेच दिनदयाल हथकरघा प्रोत्साहन योजना, एकात्मीक हातमाग प्रशिक्षण परियोजना, एकात्मीक हातमाग सामूहीक विकास योजना आणि घरे व छपरे योजनामध्ये सुधारणा सहीत अथवा त्याच्याशिवाय आवश्यक घटकांना मिळवून केंद्रिय रुपात पुरस्कृत योजना म्हणून तयार करण्यात आलेली आहे.

३. योजनाचे विविध घटक

या योजनेचे खालीलप्रमाणे चार घटक आहेत.

अ.क्र	एकात्मीक हातमाग विकास योजनाचे घटक	एकात्मीक हातमाग विकास योजनाच्या आर्थिक सहाय्याचे उपघटक
अ	३०० ते ५०० च्या श्रेणीत असलेल्या हातमाग विणकरांच्या समूहाकरीता	१. बेसलाइन सर्वेक्षण, निदान संबंधी अभ्यास व स्वयं सहायता गटाची निर्मिती (एसएचजी) २. कन्सोर्टियम चे निर्माण ३. यार्न भंडारची स्थापना करण्याकरीता कॉरपस निधि ४. डिझाइन विकास व उत्पादन विविधीकरण ५. एकात्मीक सुविधा केंद्र/डाई हाऊस ६. प्रचार व विपणन ७. योजनेचा प्रशासकीय खर्च ८. बेसिक इनपूट ९. कलाकुसरतेचा विकास १०.कार्यशाळेची निर्मिती
ख	समान भौगोलिक क्षेत्रात समूहाच्या बाहेर कार्यान्वीत असलेल्या विणकरांना योजनेचा सामूहीक फायदा	क. बेसिक इनपूट ख. कार्यशाळेची निर्मिती ग. कलाकूसरतेचा विकास
ग	हातमाग सहकारी संस्थांना आर्थिक सहाय्यता	१. विपणन विकास सहाय्य २. हातमाग संस्थांचे बळकटीकरण
घ	इतर	१. अभिनव विचारधारा २. प्रचार मॉनेटरींग पर्यवेक्षण प्रशिक्षण आणि योजनांचे मूल्यांकन

४. योजनाचे उद्येश

- विणकरांचा समूह तयार करुन त्यांचे उत्पादन लक्ष केंद्रित करणे.
- विणकरांच्या स्वयंभू विकासाकरीता त्यांच्या समूहाला आर्थिक मदत देणे.
- सहकार क्षेत्रात व सहकारी क्षेत्रा व्यतिरिक्त विणकरांना सदर सूनियोजीत योजनेव्दारा समाविष्ठ करुन घेणे.

- बाजारपेठेची आवश्यकता विचारात घेता उच्च प्रतीचे व विविध प्रकारचे उत्पादन करण्याकरीता प्रोत्साहन देणे.
- विणकरांना बाजारपेठ व उच्च प्रतीचे कापड तयार करण्याकरीता उपयूक्त अशी कार्यस्थळ उपलब्ध करुन देणे.
- बाजारपेठेतील डिझाईन व उत्पादन करण्यासाठी कार्यप्रणाली अंतर्गत संबधित क्षेत्रातील व्यवसायभिमूख तज्ञांना सामावून घेणे.
- वित्तीय संस्था/बँका कडून कर्ज उपलब्ध करुन घेण्याचे प्रक्रियेत सूलभता आणणे.
- सहकार क्षेत्रातील विणकरांना प्रोत्साहन देणे.
- संघटीत विणकरांच्या समूहाला आवश्यक असलेला कच्या माल उपलब्ध करुन देण्याचे दृष्टीने उपाययोजना करणे.

भाग क

(क) सामूहीक विकास कार्यक्रम (३०० ते ५०० हातमाग असलेल्या समूहाकरीता सहाय्य)

सामूहीक विकास धोरण एक दृष्टीगत संस्थाच्या रुपात विणकरांच्या समूहांचे निर्माण करुन त्या समूहाना आत्मनिर्भर करण्याचा आहे. ६२५ समूहांची स्थापना करावयाची असून त्यात ३०० ते ५०० हातमाग विणकर राहतील व हे ११ व्या पंचवार्षिक योजनेच्या दरम्यान सुरु करावयाच्या आहेत. यात १०० समूहांचाही समावेश आहे ज्यांचा अभ्यास यापूर्वीच २००६-०७ मध्ये पूर्ण केलेला असून २००७-०८ मध्ये या समूहांची घोषणा करण्यात आलेली आहे.

(क-१) समूहाची व्याख्या

हातमाग समूहाची व्याख्या अशी करता येईल की ज्या ठिकाणी हातमाग कापडाचे उत्पादन मोठया संख्येत होत असून उत्पादन हे बाजारपेठेनुरुप असेल. हे हातमाग एका प्रशासकीय जिल्हयात अथवा लगतच्या दुस-या जिल्हयाच्या सिमावर्ती भागातही असू शकेल. लघू आणि मोठया राज्यात जिथे गाव, तालूका, छोटया आकारात असेल तिथे गाव तालूक्याची संख्या वाढवता येईल जेणेकरुन समूहाची कमीत कमी संख्या सुनिश्चित करता येईल. देशात अनेक समूहामध्ये हातमागाची संख्या अपेक्षित पेक्षा जास्त आहे. पण योजनेच्या उद्येशानूसार त्या समूहानूसार ३०० ते ५०० या मर्यादेतच ठेवावा लागेल.

(क-२) बेस लाईन सर्व्हेक्षण, फलश्रूती संबंधी अभ्यास आणि सामूहीक विकास अधिकारी (सी.डी.ई)

(क- २.१) बेस लाईन सर्व्हेक्षण

बेस लाईन सर्व्हेक्षण ही समूहाची प्रोफाईल तयार करण्याकरीता करण्यात यावी त्यात हातमागाची संख्ख्या, हातमागाचा प्रकार, विणकरांची संख्या (पुरुष/महिला-सामान्य/अनुसूचित जाती/अनुसूचित जमाती/इतर मागासवर्गीय/अल्पसंख्यांक/इतर) वापरण्यात येणा-या सूताचा प्रकार, उत्पादनाचा प्रकार, विणकरांचे सरासरी उत्पन्न इत्यादि माहिती संकलीत करण्याकरीता प्रत्येक (३०० ते ५०० विणकर) विणकराच्या घरी जाणे अपेक्षित आहे. बेस लाईन सर्व्हेक्षण व फलश्रूती संबंधी अभ्यास करण्याकरीता व समूहाचे प्रोफाईल तयार करण्याकरीता परिशिष्ट क-१ मध्ये माहिती घेण्यात यावी. बेस लाईन सव्हेक्षण आणि समूहात असलेले वेगवेगळे विणकरांना आर्थिक सहाय्येतेचे आवश्यकता इ. माहिती परिशिष्ट क-२ मध्ये घेण्यात यावी.

(क-२-२) फलश्रूती संबंधी अभ्यास

समूहाची फलश्रूती ही योजना राबविण्याकरीता उचललेले पहिले पाऊल आहे. ही त्या समूहातील शक्ती व दुर्बलता तसेच ज्या वातावरणात समूह कार्य करीत आहे त्या वातावरणाची दिशा दर्शविते. त्यावर उपाययोजना करुन कोणते पाऊल उचलणे आवश्यक आहे याबाबत दिशा दर्शविल. या फलश्रूतीच्या आधारे निश्चित दिशा व सभावीत उत्पादनाचा एक कालबध्द कार्यक्रम तयार करता येईल. प्रत्यक्ष कार्याला सुरुवात आपसी सांमजस्य व विश्वास निर्माण झाल्यानंतर समूहातील विणकरांचे सहमतीने हाती घेता येईल. फलश्रूतीचा उद्येश सध्या जे विणकर समूहात काम करीत आहेत त्याचे आकलन करणे त्याचे विश्लेषण करणे, उत्पादनचा प्रोफाईल करणे, उत्पादनाचे पॅटर्न उपलब्ध बाजारपेठ व भावी बाजारपेठेची संभावना समूहाची शक्ती, कमजोरी, अवसर व स्पर्धा यांचे सांगोपांग विश्लेषण करुन तसेच हातमाग विणकराकरीता कार्य करीत असलेल्या संस्था सेवाभावी संस्था इ. चा विश्लेषण करुन निर्णयापर्यत पोहचून त्यांचा योग्य उपयोग कशा करुन घेता येईल व त्याचेकडून अपेक्षित कार्य कसे करुन घेता येईल इ. बाबत शिफारस करणे हा आहे. यासंबंधी माहिती परिशिष्ट क-३ मध्ये घेण्यात यावी.

(क-२.३) सामूहीक विकास अधिकारी (सी.डी.ई.)

प्रत्येक कार्य करणारी संस्था ही प्रथम सामूहीक विकास अधिकारी यांची निवड करुन नियूक्ती करेल व त्याचे मुख्यालय प्रत्येक समूहामध्ये राहील. त्याची जबाबदारी योजना राबविण्याची राहील. सामूहीक विकास अधिकारी फलश्रूती संबंधी अभ्यास करेल व योजनेचा आराखडा तयार करेल. सामूहीक विकास अधिकारी योजनेच्या अनुसार कालबध्द कार्यक्रम तयार करुन त्याची अंमलबजावणी करेल. विणकरांचे स्वयंम सहाय्यता गटाची निर्मिती करुन त्यांची बँक/वित्तीय संस्थाशी गाठ घालून समन्वय साधेल. राज्य शासनाकरीता आवश्यक असलेला प्रकल्प अहवाल तयार करेल. राष्ट्रीय हथकरघा विकास निगम लखनऊ यांचेकडून अपेक्षित प्रमाणात उत्कृष्ठ सूत, रंग रसायने उपलब्ध करुन घेण्याकरीता समन्वय साधेल. एकात्मीक विकास प्रक्रियेत समूहाचे स्तरावर स्टेट होल्डर्सला सामील करुन घेईल. सामूहीक विकास अधिकारीच्या कामकाजात सहाय्यता करणे व त्याचेवर देखरेख ठेवण्याचे दृष्टीने देखरेख राखण्याचे दृष्टीने संचालक वस्त्रोद्योग यांचे अध्यक्षतेखाली एक एकात्मीक विकास समन्वय समिती (सी.डी.सी.जी.) ची स्थापना करेल ज्यात विणकर स्वयंम सहाय्यता प्राथमिक हातमाग विणकर सहकारी संस्था हातमाग महामंडळे निर्यातदार संस्था आणि स्वयंम सहाय्यता संस्था राष्ट्रीय कृषि आणि ग्रामीण बॅंक (नाबार्ड) राज्य शासनाचे प्रतिनिधी इ. चा समावेश असेल.

(क-३) एकात्मीक हातमाग विकास समूहाकरीता आर्थिक सहाय्याचा आकृतीबंध

प्रत्येक समूह ३ वर्षाच्या कालावधीत पूर्ण करावयाचा असून त्याकरीता जास्तीत जास्त रुपये ६०.०० लाखाची आर्थिक मदत देण्यात येईल.

(अ.३.१) सामूहिक विकास : बेसलाइन सर्वेक्षण, फलश्रूती संबंधी अभ्यास आणि स्वयंम सहाय्यता समूहाची निर्मिती

निवड करण्यात आलेल्या समूहाकरीता सामूहीक विकास धोरण निश्चित करण्यात येईल ज्यामध्ये एक एजन्सीची नियूक्ती करुन ती एजन्सी बेसलाईन सर्वेक्षण व फलश्रूती संबंधी अभ्यास करेल आणि विविध स्टेट होल्डर्स सोबत विचार-विनिमय करुन एक सामूहीक विकास योजना तयार करेल. सदर एजन्सी समूहामध्ये स्वयंम सहायता गटाची स्थापना करेल आणि त्यांना कर्ज घेण्याकरीता बँकेशी संलग्न करेल. बेसलाइन सर्वेक्षण फलश्रूती संबंधी अभ्यास स्वयम सहाय्यता गटाची निर्मिती आणि प्रशिक्षण

इत्यादि एकमूस्त आर्थिक सहाय्य प्रति समूह रुपये १.२५ लाख राहील. ज्या ठिकाणी राज्य शासन अंमलबजावणी यंत्रणा म्हणून बेसलाइन सर्वेक्षण फलश्रूती संबधी अभ्यास स्वयंम सहाय्यता गटाची निर्मिती इ. कार्य करेल तेव्हा राज्य शासनाच्या अंमलबजावणी यंत्रणेला हे अर्थसहाय्य अनुज्ञेय राहणार नाही.

(क.३.२) कन्सोर्टिसमवी निर्मिती

कन्सोर्टियम स्वयंम सहाय्यता गटाची (एस.एच.जी) सहकारी संस्था विणकर, खाजगी उद्योग बिनसरकारी संघटना इ. स्टेट होल्डर्स म्हणून समाविष्ठ राहील. ज्यांना विणकरासोबत विचार-विनिमय करण्याची आवश्यकता राहील आणि त्यांना संबंधीत संघटना जसे बँक/वित्तीय संस्था, विपणन संस्था/विपणन विशेषज्ञ, विपणनकर्ता कायदेशिर विशेषज्ञ, शासकिय कार्यालय विणकर इ. सोबत संपर्क साधावा लागेल. प्रति समूह या करीता रुपये ५०,०००/- एकमूस्त अर्थसहाय्य देण्यात येईल. त्यात बैठकाचे आयोजन स्टेशनरी खर्च विविध ठिकाणी दौरा, बाजार व जागरुकता, प्रशिक्षण चा समावेश करणे करीता कायदेशिर विशेषज्ञ व बाजाराचा विकास करण्याकरीता मान्यवर विशेषज्ञ इ. वर होणारा खर्च या तरतूदीमधून केल्या जाईल. ही १०० टक्के केंद्र पुरस्कृत अनुदानच्या स्वरुपात एका समूहाला फक्त एक वेळाच दिल्या जाईल. कन्सोर्टियम समूहाचे कामकाज तिस-या वर्षी आपल्या हातात घेईल व त्यानंतर स्वबळावर याला चालवेल.

(क.३.३) सूत भंडाराची स्थापना करण्याकरीता कॉरपस निधी

सध्या विणकर/संस्था याना सूताची खरेदी करण्याकरीता एन.एच.डी.सी. अग्रीम स्वरुपात सूताची किंमत अदा करावी लागते व एन.एच.डी.सी. व्दारा सूत ३ ते ४आठवडयानंतर उपलब्ध करुन दिल्या जाते. त्यामूळे उत्पादन प्रक्रियामध्ये विलंब होतो. ३०० ते ५०० विणकराकरीता आवश्यक असलेल्या सव सूताची आवश्यकता विचारात घेवून ते सूनियोजीत पध्दतीने उपलब्ध करुन घेण्याकरीता रु. ३.०० लाख एकमूस्त आर्थिक सहाय्य एन.एच.डी.सी. ला कार्पोरस निधीच्या रुपात उपलब्ध करुन दिल्या जाईल की त्यामूळे एन.एच.डी.सी. स्वतःच्या यार्न भंडारमध्ये सूताची उपलब्धता सूनिश्चित करेल व त्यानंतर सूताची जशी जशी मागणी येईल तसा तसा पूरवठा केल्या जाईल.

(क.३.४) डिझाईनचा विकास करुन उत्पादनात विविधता आणणे

संगणक सहाय्यीत कापड डिझाईन (सी.ए.टी.डी.) प्रणालीची खरेदी, रंग पूर्वानुमान रंग संगती पूर्वानूमाण आणि इतर आवश्यकता करीता रुपये ३.०० लाख एकमूस्त अर्थसहाय्य दिल्या जाईल. त्यात राज्य व केंद्र शासनाचा वाटा अर्धा अर्धा राहील तिन वर्षाच्या कालावधीकरीता एक सुयोग्य डिझाईनरची नियूक्ती करण्याकरीता रु. ६.०० लाखाची आर्थिक सहाय्याची मदत दिल्या जाईल. हा संपूर्ण खर्च केंद्र शासनाव्दारे केल्या जाईल.

(क.३.५) सार्वजनिक सुविधा केंद्र/डाय हाऊस

सार्वजनिक सुविधा केंद्राची स्थापना करण्याकरीता अर्थसहाय्य उपलब्ध करुन दिल्या जाईल ज्यात पाणी, शुध्दीकरण सयंत्र, दुषित पाणी शुध्दीकरण सयंत्र पुर्व व पश्चात प्रक्रिया गुणवत्ता नियंत्रण प्रयोगशाळा प्रदर्शन हॉल/सभाकक्ष सार्वजनिक कामकाज कक्ष इ. चा समावेश असेल. तथापि आवश्यकता असल्यास सी.एफ.सी. च्या सहाय्याने डाय हाऊस सार्वजनिक भागीदारी मधून विकसीत करता येईल. तथापि त्यामध्ये अशी अट असेल की २० टक्के खर्च राज्य/व्यापारी/एजन्सी/कर्न्सोटियम व्दारे केल्या जाईल आणि उर्वरित ८० टक्के रक्कम केंद्रिय अनुदानाच्या रुपात दिल्या जाईल. सध्याचे रंगनीगृहाचे विकासाकरीता लागणा-या सहाय्यतेवर सुध्दा विचार केल्या जावू शकेल, परंतू असे समजावून दिल्या जाईल की नविन रंगनीगृहच्या स्थापनेची आवश्यकता नाही.

सार्वजनिक सुविधा केंद्र/डाई हाऊसच्या स्थापनेकरीता एक योजना राज्य शासनामार्फत अंमलबजावणी यंत्रणाव्दारे सादर केल्या जाईल आणि त्याचे अनुमोदन त्याची आवश्यकता आणि शेजारचे क्षेत्रातील उपलब्ध सुविधावर विचार केल्यानंतर विकास आयुक्त (हातमाग) यांचे अध्यक्षतेखाली समितीव्दारे केल्या जाईल. सार्वजनिक सुविधा केंद्र/डाई हाऊसच्या स्थापनेकरीता एकूण सहाय्यता जास्तीत जास्त रुपये ३०.०० लाख असेल. डाई हाऊसची स्थापना आवश्यकतेनूसार फक्त मोठया समूहाव्दारे केली जाईल.

(क.३.६) प्रचार व विक्री

भारतात तसेच परदेशात हातमाग प्रदर्शन करणे तथा उत्कृष्ठ हातमाग कापडाच्या बाबतीत जागरुकता निर्माण करण्याकरीता विक्री करणा-या संस्था आर्थिक सहाय्याकरीता पात्र राहतील ज्यात

प्रसिध्दी पुस्तका तयार करणे, कॅटलॉग, बाजारपेठेचे सर्वेक्षण खरेदी विक्री दाराची बैठक इतर समूहांना भेटी देवून त्यांचे अनुभवाचा अभ्यास जागरुकता इ. प्रयोजनाकरीता होणा-या खर्चाचा समावेश राहील. याकरीता अर्थसहाय्य केंद्र शासन, राज्य शासन, अंमलबजावणी यंत्रणा याचा वाटा ७५:२५ च्या स्वरुपात राहील. बाबनिहाय खर्चाचा तपशिल खालीलप्रमाणे राहील.

१. जाहिरात पुस्तकाची छपाई, कॅटलॉग इ. करीता ३ वर्षाच्या कालावधीत रुपये ५०,०००/- चे अर्थसहाय्य मिळेल ज्यात केंद्र शासन व राज्य शासनाचा वाटा ७५:२५ च्या स्वरुपात राहील.

२. ३ प्रदर्शनी/मेळावे चे आयोजन करणे अथवा त्यात भाग घेण्याकरीता ३ वर्षाच्या कालावधीत रुपये ६.०० लाख पर्यत अर्थसहाय्य पात्र राहील. ज्यात केंद्र व राज्य शासनाचा वाटा ७५:२५ च्या स्वरुपात राहील.

३. खरेदी-विक्रीदारोच्या ६ सभांचे आयोजन करणे किंवा त्यात भाग घेणे करीता ३ वर्षाच्या कालावधीत रुपये ३.०० लाखपर्यत अर्थसहाय्य देण्यात येईल. त्यात केंद्र व राज्य शासनाचा वाटा ७५:२५ च्या स्वरुपात राहील.

४. बाजाराचे सर्वेक्षण करणे , बाजाराचा कल प्राप्त करुन घेणे याकरीता रुपये १.०० लाख पर्यत अर्थसहाय्य देण्यात येईत त्यात केंद्र व राज्य शासनाचा वाटा ७५:२५ च्या स्वरुपात राहील.

५. विणकरांच्या इतर समूहाला गाठी-भेटी देवून, अभ्यास दौ-यात त्यांच्या अनुभवाची माहिती करुन घेणे याकरीता ३ वर्षाच्या कालावधीत रुपये ३.०० लाख अर्थसहाय्य देण्यात येईल. हे अर्थसहाय्य प्रति विणकर रुपये ३,०००/- प्रमाणे राहील.

६. रुपये २५,०००/- चे एकमूस्त अर्थसहाय्य समूहाची वेबसाईड तयार करुन प्रदर्शित करण्याकरीता देण्यात येईल.

प्रचार व विक्री करीता जास्तीत जास्त अर्थसहाय्य एकूण योजना खर्चाच्या २० टक्केपेक्षा जास्त देण्यात येणार नाही.

(क.३.७) योजनेवर होणारा व्यवस्थापन खर्च

अंमलबजावणी यंत्रणेला ३ वर्षाचे कालावधीत रुपये २.४० लाख प्रति वर्ष प्रमाणे आर्थिक सहाय्य दिल्या जाईल. जर राज्य शासन अथवा त्यांचे संबंधीत कार्यालय हे अंमलबजावणी यंत्रणा असेल तर प्रति वर्ष फक्त रुपये २५,०००/- व्यवस्थापन खर्चापोटी दिल्या जाईल.

३०० ते ५०० हातमाग असलेल्या समूहाकरीता आर्थिक सहाय्याचे विवरण

अ.क्र.	तपशिल	प्रति समूहकरीता वित्तीय सहाय्य	हिस्सा केंद्र शासन : राज्य : आईए/लाभार्थी
१	बेसलाइन सवेक्षण, फलश्रूती संबंधी अभ्यास आणि स्वयंम सहाय्यता समूहाची स्थापना	रु. १२.५ लाख एक मुस्त	१०० टक्के केंद्र शासन
२	कन्सोर्टियमाची स्थापना	रु. ५०,००० एक मूस्त	१०० टक्के केंद्र शासन
३	यार्न भांडाराकरीता कॉरपस निधी	रु. ३.०० लाख एक मुस्त	१०० टक्के केंद्र शासन
४	डिझाइन विकास व उत्पाद विविधीकरण	संगणकाचे सहाय्याव्दारे वस्त्र निर्माण केंद्र (सीएटीडी) ची खरेदी, रंग पूर्वानुमान, प्रवृत्ती पूर्वानुमानाकरीता रु. ३.०० लाख एक मुस्त	५०:५०
		३ वर्षापर्यत रु. ६.०० लाख डिझानरची नियूक्तीकरीता	१०० टक्के केंद्र शासन
५	साझा सुविधा केंद्र/डाइ हाऊस (एकूण योजनेच्या जास्तीत जास्त ५० टक्के पर्यत)	रु. ३०.०० लाख एक मुस्त	सीएफसी १०० टक्के केंद्र शासन डाई हाऊस ८०:२० केंद्र शासन : राज्य/आईए/कन्सोर्टिया व्दारे
६	प्रचार व विपणन (एकूण योजनेच्या जास्तीत जास्त २० टक्के पर्यत	जाहिरात, पुस्तीका, कैटलॉग करीता ३ वर्षापर्यत रु. ५०,०००	७५:२५

		यात्रा/प्रदर्शनी करीता करीता ३ वर्षापर्यत रु. ६.०० लाख	७५:२५
		विक्रीच्या बैठकीकरीता ३ वर्षापर्यत रु. ३.०० लाख	७५:२५
		बाजाराचे सर्वेक्षण/आसूचना करीता ३ वर्षापर्यत रु. १.०० लाख एक मुस्त	७५:२५
		विणकरांच्या दराबाबत जागरुकता व अनुभवाचे दौ-याकरीता ३ वर्षापर्यत रु. ३.०० लाख प्रति विणकर रु. ३००० प्रमाणे	१०० टक्के केंद्र शासन
		वेबसाइट बनविणे आणि त्याचे प्रदर्शन करण्या करीता रु. २५,००० एक मुस्त	१०० टक्के केंद्र शासन
७	योजनेच्या व्यवस्थापनाकरीता खर्च	प्रत्येक वर्षाकरीता रु. २.४० लाख याप्रमाणे ३ वर्षाकरीता रु. ७.२० लाख	१०० टक्के केंद्र शासन

टिप

१ * ज्या ठिकाणी राज्य शासन अंमलबजावणी यंत्रणा आहे त्या ठिकाणी बेसलाइन सर्वेक्षण निष्कर्षासबंधी अभ्यास व स्वयंम सहाय्यता गटाची निर्मिती राज्य शासनाव्दारे केल्या जाईल. त्या प्रयोजनाकरीता कोणतीही आर्थिक सहाय्यता दिली जाणार नाही.

२ ** समूहामध्ये नियूक्त करण्यात येणा-या डिझाईनरला कमीत कमी ३ वर्षाचा अनुभव असाला पाहिजे, तो निप्ट/एनआयडी चा पदविका धारक असावा. जर इतर संस्थाव्दारा उत्तीर्ण डिझाइनरची नियूक्ती करावयाची असल्यास अशा नियूक्तीला विकास आयूक्त (हातमाग) नवी दिल्ली याची पूर्व संमती

घ्यावी लागेल व त्यांच्या बायोडाटासह प्रस्ताव विकास आयूक्त कार्यालयाला पाठवावा लागेल. शक्यतो डिझाइनर हा समूहाच्या जवळचा अथवा त्या राज्याचा निवासी असावा.

३ *** ज्या समूहामध्ये अंमलबजावणी यंत्रणा ही राज्य शासन अथवा त्यांचेशी निगडीत कार्यालय असेल तिथे प्रति समूह प्रति वर्ष व्यवस्थावन खर्च म्हणून रुपये २५,०००/- दिल्या जाईल.

(क.३.८) समूहात विखूरलेल्या विणकराकरीता अर्थसहाय्य

बेसिक इनपूट व कार्यशाळेच्या निर्मितीकरीता समूहात समाविष्ठ असलेल्या ३०० ते ५०० विणकरांना अर्थसहाय्य मिळेल. तथापि समूहाची एकत्रित अर्थसहाय्य पात्रता रुपये ६०.०० लाखाच्या जास्तीत जास्त २५ टक्के पर्यत मर्यादित राहील. बाबनिहाय तपशिल खालीलप्रमाणे आहे.

(क.३.८.१) बेसिक इनपूट

क) कार्यशाळाकरीता मार्जीन मनी

मार्जीन मनी ही स्वयंम सहाय्यता गट व संस्थांच्या विणकरांना प्रति विणकर रुपये ६००० प्रमाणे दिल्या जाईल. त्यात ७० टक्के वाटा केंद्र शासन, २० टक्के राज्य शासन व १० टक्के लाभार्थी/संस्था याचा राहील.

ख) नविन माग खरेदी

नविन माग खरेदी करीता स्वयंम सहाय्यता गट व संस्थांच्या विणकरांना प्रति विणकर रुपये ४००० प्रमाणे दिल्या जाईल. त्यात ७० टक्के वाटा केंद्र शासन, २० टक्के राज्य शासन व १० टक्के लाभार्थी/संस्था याचा राहील.

ग) डॉबी

डॉबीच्या खरेदीकरीता स्वयंम सहाय्यता गट व संस्थांच्या विणकरांना प्रति विणकर रुपये ४००० प्रमाणे दिल्या जाईल. त्यात ७० टक्के वाटा केंद्र शासन, २० टक्के राज्य शासन व १० टक्के लाभार्थी/संस्था याचा राहील.

घ) जकार्ड

जकार्डच्या खरेदीकरीता स्वयंम सहाय्यता गट व संस्थांच्या विणकरांना प्रति विणकर रुपये ६००० प्रमाणे दिल्या जाईल. त्यात ७० टक्के वाटा केंद्र शासन, २० टक्के राज्य शासन व १० टक्के लाभार्थी/संस्था याचा राहील.

ड) एक्सेसरीज

एक्सेसरीजच्या खरेदीकरीता स्वयंम सहाय्यता गट व संस्थांच्या विणकरांना प्रति विणकर रुपये २००० प्रमाणे दिल्या जाईल. त्यात ७० टक्के वाटा केंद्र शासन, २० टक्के राज्य शासन व १० टक्के लाभार्थी/संस्था याचा राहील.

टिप :- पूर्वोत्तर राज्ये सिक्कीम, जम्मू व काश्मीर, हिमाचल प्रदेश, उत्तरांचल, छत्तिसगड आणि झारखंड मध्ये बेसिक इनपूट करीता केंद्र शासनाचा वाटा ९० टक्के, राज्य शासनाचा वाटा ५ टक्के व लाभार्थी/संस्थांचा वाटा ५ टक्के राहील.

आर्थिक प्रस्तावांची शिफारस ही विणकरांच्या आवश्यकतेचे मुल्यांकन केल्यानंतरच केली जाईल. बेसिक इनपूटची आवश्यकता प्रपत्र क-२ मध्ये दर्शविण्यात आलेली आहे.

(क.३.८.२) कार्यशाळेचे निर्माण

कार्यशाळेच्या निर्माणाकरीता अर्थसहाय्य खालीलप्रमाणे दिल्या जाईल.

विवरण	प्रति कार्यशाळेचे क्षेत्रफळ	अर्थसहाय्याची रक्कम
कार्यशाळेची बांधणी करणे	२० वर्ग मिटर	रुपये २५,०००

जिथे केंद्रिय अर्थसहाय्य पुरेशा प्रमाणात उपलब्ध असेल व कार्यशाळा बांधकामाचा खर्च जास्त होणार असेल त्या ठिकाणी राज्य शासन/केंद्रशासित प्रदेश/संस्था/लाभार्थी आपले स्वतःचे भांडवल अथवा वित्तीय संस्थाकडून कर्ज घेण्याची मुभा राहील.

उपरोक्त बाबीकरीता दारिद्र रेषेखालील विणकर (बी.पी.एल) यांना प्राधान्य देण्यात येईल.घर बांधणीकरीता विणकर ग्रामविकास मंत्रालयाच्या इंदिरा आवास योजना अंतर्गत अर्थसहाय्य प्राप्त करु शकते. दारिद्र रेषेखालील विणकरांना प्राथम दिल्यानंतर योजने अंतर्गत अर्थसहाय्य शिल्ल राहिल्यास इतर

विणकरांना या योजनेचा लाभ देण्यात येईल. दारिद्र रेषेखालील विणकरांना रुपये २५,००० चे अर्थसहाय्य केंद्र शासनाव्दारा केंद्रिय वाटा म्हणून दिल्या जाईल व जे विणकर दारिद्र रेषेखालील नाहीत अशा विणकरांना केंद्र वाटा ७५ टक्के म्हणजेच रुपये १८,७५० दिल्या जाईल उर्वरित रक्कम राज्य शासन/लाभार्थी यांना वहन करावा लागेल. अर्थसहाय्याकरीता जमीनीची मालकी विणकरांच्या नावावर आहे याबाबत एक प्रमाणपत्र द्यावे लागेल.

(क.३.८.३) कौशल्याची गुणवत्ता वाढविणे

वाढत्या बाजारातील मागणीला पूर्ण करण्याचे दृष्टीने उच्च गुणवत्ताधारक व कौशल्यपूर्ण उत्पादन करण्याकरीता विणकरांना प्रशिक्षण आणि पूर्ण प्रशिक्षण एक महत्वपूर्ण इनपूट आहे. या योजने अंतर्गत हातमाग विणकर कामगार यांना तांत्रिक आणि व्यवस्थापन कौशल्यात निपूणता आणून देण्याचा दृटीकोन आहे. २० प्रशिक्षणार्थीच्या प्रत्येक गटाकरीता अर्थसहाय्य खालीलप्रमाणे राहील. हे अर्थसहाय्य १०० टक्के केंद्र पुरस्कृत राहील.

(क) विणकाम - प्रति बॅच रुपये ३.०० लाख

(ख) डाई -- प्रति बॅच रुपये १.०० लाख

(ग) डिझाईन -- प्रति बॅच रुपये ०.५० लाख

(घ) एस.एच.जी./प्राथमिक विणकर सहकारी संस्था/कर्न्सोटियम च्या व्यवस्थापकीय कर्मचा-यांच्या प्रशिक्षणाकरीता प्रति बॅच रुपये ०.२५ लाख (५० प्रशिक्षणार्थी)

कौशल्य नूपूणतेबाबत दिशानिर्देश परिशिष्टात नमूद करण्यात आले आहेत. कौशल्य निपूणतेकरीता जास्तीत जास्त अर्थसहाय्य एकूण योजना खर्चाच्या १५ टक्केपेक्षा जास्त असणार नाही. विणकरांची कौशल्य निपूणतेची अंमलबजावणी, अंमलबजावणी यंत्रणेव्दारा केली जाईल.

३०० ते ५०० हातमाग असलेल्या समूहाकरीता आर्थिक सहाय्याचे विवरण

अ.क्र	तपशिल	प्रति समूहाकरीता अर्थसहाय्य	हिस्सा केंद्र सरकार : राज्य सरकार : आईए लाभार्थी
(क)	बेसिक इनपूटस	मार्जीन मनीकरीता रु. ६०००/- एकमुस्त नविन हातमागाकरीता रु. ८,०००/- एकमुस्त	७०:२०:१० ७०:२०:१०

		डॉबीकरीता रु. ४०००/- एकमुस्त जेकॉर्ड करीता रु. ६०००/- एकमूस्त एक्सेसरीज करीता रु. २,०००/- एकमुस्त	७०:२०:१० ७०:२०:१० ७०:२०:१०
(ख)	कार्यशाळेचे निर्माण	२० वर्ग मिटरच्या कार्यशाळेकरीता रु. २५,०००/- पर्यत वित्तीय सहायता केंद्र शासनाव्दारे दारिद्र रेषेखालील विणकरांना दिल्या जाईल आणि उर्वरित विणकरांच्या बाबतीत केंद्र शासन फक्त रुपये २५,०००/- म्हणजेच रु. ७५ टक्के रु. १८,७५०/-	उर्वरित रक्कम राज्य शासन/लाभार्थीव्दारे वहन केल्या जाईल.
(ग)	कौशल निर्माण (एकूण योजनेच्या जास्तीत जास्त १५ टक्के)	२० प्रशिक्षणाच्या तूकडीकरीता खालीलप्रमाणे सहाय्य हातमागाकरीता रु. ३.०० लाख डाईग करीता रु. १.०० लाख डिजाइनिंग करीता रु. ०.५० लाख ५० प्रशिक्षणाच्या तुकडीलकरीता व्यवस्थापन प्रशिक्षणाकरीता रु. ०.२५ लाख एकमुस्त	१०० टक्के केंद्र शासन

टिप : अनुक्रमाक (क) आणि (ख) मध्ये दिलेल्या बाबीचे अर्थसहाय्य सबंधीत राज्य शासनामार्फत अंमलबजावणी यंत्रणेला अदा केल्या जाईल.

(क.४) वित्तीय सहाय्याचे परिमाण

वित्तीय सहाय्याची आवश्यकता ही गरजेनूसार असली पाहिजे. समूहाची जी आवश्यकता असेल तसेच समूह विकास योजनेमध्ये ज्या बाबींचा विस्तार करावयाचा असेल तांत्रिक आणि आर्थिक व प्रशासनीक क्षमता परिपक्ताचा दर्जा आणि समूहाचे निष्कर्ष इ. वर आधारित राहील. प्रत्येक समूहाकरीता तिन वर्षाच्या कालावधीत रुपये ६०.०० लाखपेक्षा जास्त खर्च होणार आहे आणि त्यात केंद्र, राज्य आणि अंमलबजावणी यंत्रणा/लाभार्थी यांचा वाटा राहील

(क.५) राज्यस्तरीय प्रकल्प समिती (एस.एल.पी.सी.)

राज्यस्तरीय प्रकल्प समितीचे अध्यक्ष आयूक्त हातमाग/संचालक, वस्त्रोद्योग राहील. समितीत निमसरकारी संघटना, हातमाग संघटना (केंद्रिय हातमाग संस्था/राज्य हातमाग महामंडळ) निर्यातदार, विणकर सेवा केंद्राचे अधिकारी आणि एच.एस.जी. च्या विणकरांचे प्रतिनिधीचा समावेश असेल. एस.एल.पी.सी योजने अंतर्गत प्रस्तावाची छाननी करणे, योजनेच्या अंमलबजावणीकरीता निर्धारित

केलेल्या कार्यक्रमाची वैधता तपासणे, योजनेवर देखरेख ठेवणे, योजनेचे मुल्यांकन करणे इ. कामाकरीता जबाबदार राहील. तसेच अंमलबजावणी यंत्रणेचीही शिफारस करेल.

(क.६) अंमलबजावणी यंत्रणा

राज्स शासन/केंद्र शासन, अंमलबजावणी यंत्रणा म्हणजे राज्य शासनाचे कार्यालय जसे हातमाग संचालनालयाचे संबंधीत कार्यालय, राज्य हातमाग महामंडळ, केंद्रिय सहकारी संस्था, निमसरकारी संघटना (राज्य शासनाव्दारे केलेली शिफारस आणि हातमाग विकास आयूक्त कार्यालयाव्दारा अनुमोदीत) कडून प्रस्ताव प्राप्त करुन घेईल. अंमलबजावणी यंत्रणा (आय.ए.) हातमाग व वस्त्रोद्योग संचालक तसेच राज्य शासनाचे संबंधीत कार्यालय, राज्य हातमाग महामंडळ, केंद्रिय सहकारी संस्था, संघटना, राज्य शासनाव्दारे केलेली शिफारस आणि हातमाग विकास आयूक्त कार्यालयाव्दारे अनुमोदीत निमसरकारी सघटना, राष्ट्रीय स्तरावरील हातमाग संघटना आणि केंद्र शासनाच्या संघटना, सेवाभावी संस्थाच्या श्रेणीकरीता प्रपत्र क-४ आहे. १०० पैकी ६० गुण प्राप्त करणा-या सेवाभावी संस्थांच्या बाबतीत विचार केल्या जाईल. अंमलबजावणी यंत्रणेची कर्तव्ये खालीलप्रमाणे आहेत.

१. समूह विकास कार्यकारी अधिकारी (सीडीई) ची निवड करणे.

२. सी.डी.ई. च्या प्रशिक्षणाकरीता राज्य शासन/राज्यस्तरीय अंमलबजावणी समिती सोबत चर्चा करणे.

३. बेसलाइन सर्वेक्षण आणि फलश्रूती बाबत अभ्यास करणे.

४. सी.डी.ई. व्दारा फलश्रूती संबंधी केलेल्या अभ्यासाचे आधारावर एक योजना तयार करणे ज्यात इतर बाबीसोबतच वार्षिक कार्यक्रमाचा उल्लेख करणे आणि समूहाची आवश्यकता, करावयाची कार्यवाही आणि उत्पादन, योग्य उत्पादन कार्यक्रमाचा व उत्पादित प्रमाणाचा त्यात स्पष्ट उल्लेख असावा. हा प्रस्ताव एस.एल.पी.सी. समोर सादर करणे त्यांची अनुमती घ्यावी लागेल.

५. वर उल्लेखित केलेले सर्व बाबी विहीत कालमर्यादित अंमलबजावणी करणे

६. कामकाज व आर्थिक प्रगती अहवाल तसेच पूर्णतः अहवाल वेळोवेळी राज्य शासनाला सादर करावा लागेल.

(क.७) समूह विकास योजनेचा कालावधी

समूह विकास योजनाचा कालावधी हा पूर्णतः ३ वर्षाकरीता आहे.

(क.८) प्रस्ताव सादर करणे व आर्थिक सहाय्यतेचे रिलीज

(क.८.१) बेस लाइन सर्वेक्षण आणि फलश्रूती संबंधीच्या अभ्यासाकरीता प्रथम प्रस्ताव

प्रत्येक समूहाचा विकास हा योजनेच्या विकासाचे रुपात केंद्रिय स्वरुपात